

DANIEL KIPER* – LUBLIN

[Recenzja]: *Dzieje parafii Brzostek*, red. Bogdan Stanaszek, Parafia Rzymsko-Katolicka pw. Podwyższenia Krzyża Świętego w Brzostku, Brzostek 2019, ss. 582, ISBN: 978-83-955108-0-9

Omawiana pozycja prezentuje dzieje parafii Brzostek od czasów najdawniejszych do współczesnych. W pierwszym, niemal stu stronicowym rozdziale Dominika Burdzy przedstawiła przeszłość parafii od początku jej istnienia do upadku I Rzeczypospolitej. Historia Brzostka w okresie staropolskim była już co prawda opracowana m.in. przez ks. Bogdana Stanaszka i Bogumiła Szadego¹, jednak nowa kwerenda archiwalna pozwoliła na odnalezienie nieznanych dotychczas źródeł ukazujących wiele ciekawych aspektów funkcjonowania kościoła parafialnego oraz działających w jego obrębie instytucji parafialnych. Szczególnie ważną częścią tego rozdziału jest skrupulatne odtworzenie obsady personalnej parafii wraz z uposażeniem poszczególnych plebanów brzosteckich od 1487 r. Wiele informacji na temat beneficjów udało się uzyskać dzięki zachowanym aktom procesowym sądów biskupich. Równie interesujący jest podrozdział o uposażeniu parafii w okresie XV-XVIII wieku, choć dotyczy problematyki już zarysowanej przez Autorkę w osobnym studium².

Kolejne cztery rozdziały zostały napisane przez redaktora publikacji ks. B. Stanaszka. W pierwszym z nich (*Obiekty sakralne w parafii Brzostek w okresie staropolskim*) Autor dokonuje próby rekonstrukcji obiektów sakralnych w samym Brzostku (kościół pw. Krzyża Świętego) i szerszym regionie duszpasterskim, m.in. w okolicznych Kleciach, gdzie prawdopodobnie już na przełomie XI i XII

* Daniel Kiper – dr historii, adiunkt, Ośrodek Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

e-mail: daniel.kiper@kul.pl

<https://orcid.org/0000-0003-3580-604X>

¹ B. Stanaszek, *Brzostek – dzieje miasta w okresie staropolskim*, Brzostek 2017; B. Szady, *Parafia Brzostek w XVII i XVIII wieku*, w: *Z dziejów Brzostku. Studia i materiały*, t. 2: *Okres staropolski i czasy zaborów*, red. B. Stanaszek, Brzostek 2009, s. 113-132.

² D. Burdzy, *Uposażenie parafii Brzostek w XVII-XVIII wieku*, w: *Z dziejów Brzostku. Studia i Materiały*, t. 4, red. B. Stanaszek, Brzostek 2014, s. 21-54.

wieku benedyktyni z Tyńca wzniesli drewnianą świątynię. Niewielki objętościowo tekst zyskałby z pewnością na wartości, gdyby uwzględniono w nim także wolno stojące ludowe obiekty sakralne w postaci kapliczek i przydrożnych krzyży, stanowiące od pokoleń prywatne miejsca modlitw parafian. Skromne informacje na temat tego rodzaju obiektów nazwanych „zabytkami małej architektury sakralnej” znajdziemy w rozdziale zatytułowanym *Zabytki sakralne parafii Brzostek*, autorstwa Rafała Nawrockiego, który stanowi wartościowe uzupełnienie problematyki poruszonej przez ks. B. Stanaszka. Wydaje się, że rozdziały te powinny być zestawione obok siebie.

Lata zaborów przyniosły zasadnicze zmiany w przynależności diecezjalnej parafii brzosteckiej. Od 1873 r. obszar ten został włączony w skład nowo utworzonej diecezji tarnowskiej, a gdy ta została zniesiona w 1805 r., parafia znalazła się w granicach diecezji przemyskiej. Od 1861 r. miasto było stolicą dekanatu. Rozdział ten, obejmujący blisko dwieście stron, z powodzeniem mógłby stanowić osobną monografię. Przedstawiono w nim dzieje parafii w szerokich kontekstach społeczno-gospodarczych, które pozwoliły na uzyskanie pełnego obrazu galicyjskiego miasteczka w pokaźnym przekroju czasowym. Interesująco zarysowano wątek insurekcyjny 1846 r., wykazując przy okazji lokalne konflikty społeczne na linii szlachta i chłopci. Ci ostatni, jak wynika ze źródeł epoki, wykazywali postawę lojalnościową wobec Austrii, nieufnie patrząc na kwestie walki o niepodległość reprezentowanej w ich oczach przez szlachtę. Świadomość narodowa mieszkańców Brzostka i okolic zaczęła budzić się dopiero na przełomie XIX i XIX stulecia. Dowodem na to była m.in. 50. rocznicy powstania styczniowego, którą obchodzono z wielkim – jak na lokalne warunki – rozmachem. W tym samym czasie w regionie zaczęły powstawać struktury Polskiego Stronnictwa Ludowego, a miejscowa młodzież zasilala paramilitarne organizacje gotowe do zbrojnej konfrontacji z zaborcą. Niestety nie znajdziemy w publikacji informacji na temat wpływów na tym terenie innych ugrupowań politycznych po 1905 r., przede wszystkim PPS i Narodowej Demokracji. Omówienie życia politycznego w latach 1918-1945 sugeruje jednak, że partie ludowe cieszyły się w Brzostku i okolicach największym poparciem. Zabrakło w tej części szerszego spojrzenia na zjawisko migracji zarobkowych, które w drugiej połowie XIX wieku miały ogromny wpływ na wiele aspektów życia społecznego galicyjskiej wsi. Opisywany region nie był pod tym względem wyjątkiem. Autor jedynie sygnalizuje ten fakt, pisząc o reemigrantach kupujących ziemię za „amerykańskie oszczędności”, jednak zagadnienie to z pewnością zasługuje na więcej uwagi³, tym bardziej że z sąsiednich Kołaczyc pochodzili wybitni przedstawiciele elit polonijnych w Stanach Zjednoczonych, jak choćby Stanisław Ślisz czy Józef Zawisza⁴. W tym kontekście pojawia się m.in. pytanie, jak miejscowe duchowieństwo reagowało na masowe wyjazdy swoich parafian za ocean.

Fragment książki obejmujący lata 1918-1945 stanowi w dużej mierze powtórzenie wiadomości zawartych w monografii zatytułowanej *Parafia Brzostek*

³ *Dzieje parafii Brzostek*, red. B. Stanaszek, Brzostek 2019, s. 183,186.

⁴ A. Walaszek, *Stanisław Ślisz – dziennikarz amerykańskiej Polonii (1865-1908)*, „Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny”, 43 (2017) z. 1, s. 373-380.

w latach 1918-1939⁵. Można było zatem spodziewać się szerszego omówienia dziejów kościelnych Brzostka w latach okupacji. Czytelnik złąkniony wiedzy na ten temat z pewnością poczuje się nieco rozczarowany. W ponad stustronicowym rozdziale czasem wojennym poświęcono zaledwie trzy strony tekstu, nie licząc lakonicznych informacji pojawiających się tu i ówdzie na temat strat materialnych oraz duszpasterstwa.

Dużo bardziej nowatorski jest rozdział przedstawiający dzieje parafii w Brzostku w okresie 1945-1989 (*Parafia Brzostek w latach 1945-1989*). Autor rzetelnie, opierając się na bogatym materiale archiwalnym, przedstawił najważniejsze aspekty funkcjonowania parafii, skupiając się jednak bardziej na funkcjonowaniu struktur kościelnych i życiu religijnym, rezygnując z szerszych kontekstów i przemian społeczno-ekonomicznych, jakie dokonały się w czasach PRL.

Wartościowym uzupełnieniem publikacji jest dołączone w postaci aneksu kalendarium wydarzeń w parafii Brzostek za lata 1990-2019, przydatne dla historyków, regionalistów zajmującymi się najnowszą historią Brzostka. Poważnym mankamentem książki jest brak bibliografii oraz indeksów. Pochwalić natomiast należy wydawców za liczne ilustracje umieszczone na 32 stronach publikacji. Urozmaicają one lekturę obszernego tomu, wprowadzając do obiegu naukowego wartościowy materiał ikonograficzny. Z całą pewnością omawianą pozycję można rekomendować zarówno profesjonalnym historykom, jak i szerszemu gronu miłośników historii.

Słowa kluczowe: Brzostek; dzieje parafii; Galicja

REFERENCES / BIBLIOGRAFIA

- Burdzy Dominika, *Uposażenie parafii Brzostek w XVII-XVIII wieku*, w: *Z dziejów Brzostku. Studia i Materiały*, t. 4, red. B. Stanaszek, Brzostek 2014, s. 21-54.
- Dzieje parafii Brzostek*, red. B. Stanaszek, Brzostek 2019.
- Stanaszek Bogdan, *Brzostek – dzieje miasta w okresie staropolskim*, Brzostek 2017.
- Stanaszek Bogdan, *Parafia Brzostek w latach 1918-1939*, Brzostek 1994.
- Szady Bogumił, *Parafia Brzostek w XVII i XVIII wieku*, w: *Z dziejów Brzostku. Studia i materiały*, t. 2: *Okres staropolski i czasy zaborów*, red. B. Stanaszek, Brzostek 2009, s. 113-132.
- Walaszek Adam, *Stanisław Ślisz – dziennikarz amerykańskiej Polonii (1865-1908)*, „*Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny*”, 43 (2017) z. 1, s. 373-380.

⁵ B. Stanaszek, *Parafia Brzostek w latach 1918-1939*, Brzostek 1994.